

---

likovna umjetnost

Ibrahim Kajan

Likovni zapis

**VIZUELNI OBLICI KULTURE SJEĆANJA MERIME
IVKOVIĆ¹**

Da nismo dobili pozivnicu na otvaranje izložbe, nego samo pročitali na plakatu na vratima galerije, odazvali bismo se. Ko se ne bi odazvao pozivnici na kojoj piše da je izložba *Sjene zaboravljenih predaka* Merime Ivković – a da istodobno ne osjeti neku intimnu slutnju i drhtaj srca! Uznemirio nas je slućeni, višeznaćni sadržaj naslova. Šta ja i ti znamo o svojim precima? Rijeć je o onim našim precima iz zarobljene i od nas cijelo stoljeće udaljene i otuđene historijske analize. Oni koji su je poznavali ili u njoj sudjelovali, davno su umrli.

Tako je - slutnjom, zbunjenošću i znatiželjom - započeo taj susret autorice, promotora, novinara i publike u Muzeju *Sarajevo 1879 – 1918*. Muzej je na uglu Ulice Zelenih beretki i Obale Kulina bana, taćno preko puta *Mosta* s kojeg je Gavrilo Princip upucao prestolonasljednika Austro-Ugarske monarhije nadvojvodu Franza Ferdinanda Habsburškog. Boležljivi mladić je izvršilac *teroristićkog ćina*², pripadnik “revolucionarnog” udruženja “Mlada Bosna”, što je ideološki tijesno prianjala na Apisovu tajnu i zlokobnu udrugu

1 Merima Ivković: *Sjene zaboravljenih predaka*, Muzej Sarajevo 1879 – 1918., Sarajevo, 28. 9. – 15. 10. 2021.

2 U “jugoslavenskoj historiografiji” atentat koji je izvršio srpski nacionalist Gavrilo Princip razlićito se definirao, kao “patriotski” i “kao teroristićki”. Prvi put sam susreo da se u javnom opticaju atentatu G. Principa daje teroristićka atribucija u Dnevniku Enesa Ćengića S Krležom iz dana u dan, u knjizi 1, *Balade o životu koji teće* (1956-1975), Globus, Zagreb, 1983.

dvojnog imena - *Crna ruka / Ujedinjenje ili smrt*. Smisao njihova postojanja je bio *ostvarenje neostvarivog* - "povratak srpske Bosne majci Srbiji". Tako je planuo Veliki ili Prvi svjetski rat.

U tom, netom iscrtanom topografskom, historijskom i idejnom tlocrtu, na kraju mjeseca rujna 2021., nakon nejubilarne *sto i sedme* godine od *onog* pucnja – Merima Ivković nas je suočila s jednom istinskom tajnom nastalom iz okrutnog zaborava. Izradila je ciklus *umjetničkih instalacija*, trodimenzionalnih, svjetlećih predmeta od prozirnih akrilnih ploča pleksiglasa. Imenom ciklusa naslovila je svoju novu konceptualnu izložbu, nimalo slučajno, posuđenim naslovom ukrajinskog filma *Sjene zaboravljenih predaka*, sovjetskog redatelja Sergeja Parajanova. Film je temeljen na prozi ukrajinskog pisca Myhaila Kocjubynskog, snimljena godine 1964., na *guculskom dijalektu* ukrajinskog jezika. Filmska naracija obiluje *etnografskim detaljima, arhajskim običajima, paganskim i kršćanskim simbolima*. Dramsku strukturu formira ljubavna priča shakespearovski tragičnog ishoda. U dominaciji sovjetske kulturne i političke prakse, koja je kulture potčinjenih naroda marginalizirala i nametala društveni i politički model, bila je teška uvreda da film nije sinhroniziran na ruski jezik, da afirmira jedan od ukrajinskih dijalekata i da se pozitivno odnosi prema "arhiviranim obrascima kulture sjećanja".

U toj paraleli Merima je konstruirala svoje viđenje postaustrugarskog konstrukta obezličjenja i progona identitetskih obilježja bošnjačkog naroda. U okviru te tuđinske, ocvale imperije, da paradoks bude neuobičajniji i veći, Bošnjaci su doživjeli vrlo buran razvoj i snažnu afirmaciju (priznanje bosanskog jezika, antologiziranje usmenog stvaralaštva, uređenje vjerske strukture i političke autonomije sa "svojom" bh. Zemaljskom vladom, osnivanje muzeja, europeizacija školstva, prosvjete, javnog zdravstva, arhitekture i graditeljstva, itd.). Sudjelovanjem u Prvom svjetskom ratu – doživjeli su u toj općoj klaonici krajnju instancu onog hamletovskog *biti ili ne biti*, pa su se vinuli u neslućene sfere, gotovo zaboravljenog junačkog ponosa iz kolektivnog sjećanja na primjere Alije Đerzeleza, Mustajbega Ličkog, Muje i Halila Hrnjice i drugih,, zalazeći u novu *epsku slavu* i *duhovnu gloriiju* oživjelih i zadivljujućih najnovijih prizora "preslikanog" antičkog herojstva... bosanskih junaka okićenih državnim počastima i urešenim umjetničkim djelima u muzici (svečanog marša: *Die Bosniaken kommen*³, u skulptorskoj i memorijalnoj plastici: memorijalna

3 *Die Bosniaken kommen* komponirao je Edvard Wagnes (Graz, 1863. - Bad Gams, 1936.), vođa orkestra 2. bosanskohercegovačkog puka u Grazu, ubrzo je postala muzičkim obilježjem svih bh. jedinica.

skulptura *Umirući lav*⁴, spomenik u čast 4. bošnjačkoj regimenti u Logu pod Mangratom na istočnom obronku Rombona – u granite isklesani carski strijelac i bošnjački infanterist s fesom, praškog kipara Ladislava Kofraneka⁵. Spomenimo i da je na istoj lokaciji i džamija izgrađena za bošnjačke vojnike islamske vjere. U Austriji se održavaju prijateljski godišnji skupovi na bošnjačkim grobljima s vojnim predstavnicima Austrijske, te obnavlja sjećanje na junaštvo vojnika iz Bosne iz Hercegovine⁶.

Nakon 1918., nakon separiranja pravoslavnih i katoličkih Bošnjaka i njihova prijanjanja hrvatskom i srpskom nacionalnom kontekstu, muslimanski Bošnjaci u uspostavljenoj prvoj, i dugo vremena u drugoj, Jugoslaviji, administrativnim su silama izlagani brutalnoj asimilaciji (kroz tzv. opredjeljivanju za nacionalno hrvatstvo ili srpstvo), te programiranom zaboravu temeljnih identitetskih obilježbi svoga nacionalnog postojanja. Bosanski jezik je preimenovan u srpski ili hrvatski ili srpsko-hrvatski, književnost je mogla biti hrvatska i srpska, kasnije i bosanskohercegovačka itd. Nije onda čudna ona krilatica zabilježena rukom Roberta J. Donia da su “Bošnjaci (muslimani) puškama dočekali Austriju, a ispratili suzama.”⁷

Merima Ivković možda je prva progovorila o tome jezikom medija vizuelne umjetnine, zadirući u samu jezgru problema - istodobno i isповjednim i apelativnim narativom.

Kako instalacije Merime Ivković isijavaju svoja značenja? Zbirka Meriminih “kutija u kojima spavaju sjene” su identičnih konstrukcija. Riječ je kutiji od prozirnog pleksiglasa s “krovom na dvije vode i potkrovljem ispod njega”.

Kroz “providne zidove” unutrašnjost je zaklonjena muklom svjetlošću, svjetlosnom maglom ili dimom. Slutimo da postoji izvor svjetlosti tog zarobljenog, nepoznatog i zaboravljenog svijeta u nekom gorkom, ratnom suncu. U kućicama “žive nepokretne sjene”. Po siluetama i pozicijama u kojima se javljaju, znademo da su to vojnici. Iz sjenki bi se dao rekonstruirati

---

4 *Umirući lav*, kipara Josipa Urbana (Ljubljana, 1877. – Beč, 1942.), na sarajevskom multikonfesionalnom vojnom groblju *Lav*, namijenjenog za sjećanje na herojstvo poginulih Bošnjaka islamske, pravoslavne i katoličke vjere.

5 Ladislav Kofranek, sculptor (Prag, 1880. - Prag, 1954.)

6 Osobno sam se redovito odazivao (od 1996. do 2001.) austrijskim pozivima na svečane skupove koje se održavaju svake godine u Vojarni u Grazu i na Bošnjačkom groblju u Lebringu kod Graza

7 Citarano po sjećanju (Robert Donia u svojoj knjizi *Islam pod dvoglavim orlom. Muslimani Bosne i Hercegovina 1879 – 1918*. Drugo, popravljeno izdanje, Univerzitet Press, Sarajevo, 2020.)

i predmetni i događajni svijet: dijelovi odore, puška o ramenu, visoka puščana cijev i bajonet utaknut u njezin vrh. Zatim: scene ratnog rasapa, ljudi i životinja s ruba pameti – psihotičnih, fantazmagoričnih, zlih signala koje je mučno pročitati. Unutarnji prostor jedne je kuće zasigurno izrezan i izdvojen pakao eksplozije; to je prizor, s nebom i ozemljem skrivenim dimnom zavjesom, kao tutnji iz arhivskog filma koji nije poznao postojanja tona! Magla, dim, sfumato kroz koje dopire tek toliko svjetla da se nasluti prisutnost nekoga ili nečega, sugerira egzistencijalnu dramu preoblikovanu u poetsku zagonetku, čiji sirenski zov zahvaća naše ugroženo biće.

Zapravo šta simboliziraju Merimine instalacije? Kuće ili tabut, dom ili samrtni sanduk? Kuću bića ili onostrani kuću u *berzahu*, kuću zagrobnog života koji će trajati sve do Sudnjeg dana i ponovnog proživljenja?

Značenja se ne zakrivaju u guste metafore i nejasne simbole, nego ih autorica kao takve zahvaća iz stvarnosti, iz zbilje i unosi u svijet svoje imaginacije. To su one metafore koje u tekstovima prepoznamo i nerijetko nazvamo leksikalnim metaforama.

Metaforični govor predmeta, slike, svjetla i sjenke, slutnje i potrage – uporniji su i trajniji od čovjekovog. Zato se ljudi njim i služe, osobito najsenzibilniji, umjetnici britke misli i jasne percepcije budućnosti. Po tim se odlikama u likovnom svijetu Bosne i Hercegovine, čini mi se, posebno izdvaja vizualna umjetnica Merima Ivković, prije svega svojim uljima, akrilicima, umjetničkim instalacijama i objavljenim esejima.